

İLİŞKİSEL ESTETİK

NICOLAS BOURRIAUD

Çeviren: Saadet özen

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 239
İnceleme-Araştırma 164
ISBN 978-975-8803-33-0

Theoria Dizisi- 13
Theoria Dizisi Editörü: Ali Akay

Nicolas Bourriaud
Özgün Adı: Esthétique relationnelle
İlişkisel Estetik

© Nicolas Bourriaud
© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Nisan 2005
İkinci Basım: Kasım 2018
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Kapak İşi: Seza Paker, *Like A Film (Exit Music)*, Video Projeksiyon, 2003
Baskı: Avcı Ofset
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 12001

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
-------------	---

İLİŞKİSEL FORM

Çağdaş Sanatsal Uygulamalar ve Kültürel Projeleri	18
Toplumsal Aralık (Interstice Social) Olarak Sanat Yapıtı.....	21
İlişkisel Estetik ve Rastlantısal Materyalizm	27
Form ve Başkasının Bakışı	31

90'LI YILLARDA SANAT

Katılımcılık ve Geçişlilik.....	39
Tipoloji	44
Bağlantılar ve Randevular	44
Birarada Bulunmak ve Buluşmalar	46
İşbirlikleri ve Sözleşmeler	50
Mesleki İlişkiler: Alıcılar	53
Bir Galeriye Nasıl Yerleşmeli?	56

MÜBADELENİN UZAM-ZAMANLARI

Yapıtlar ve Mübadeleler	63
Yapıtın Öznesi	65
Doksanlı Yılların Sanatında Uzam-Zamanlar	70

ORTAK MEVCUDİYET VE ULLANILABİLİRLİK: FELİX GONZALEZ-TORRES'İN KURAMSAL MİRASI

Ortak Mesken Paradigması Olarak Eşcinsellik.....	78
Anıtın Çağdaş Formları	82
Ortak Varolma Kıstası (Yapıtlar ve Bireyler).....	87
Sanat Yapıtlarının Aura'sı, İzleyicilerine Doğru Kaydı.....	90
Çözüm Güzellik mi?	94

EKRAN İLİŞKİLERİ

Günümüz Sanatı ve Teknolojik Modelleri.....	101
Sanat ve Donanım Malzemesi	102
Yerdeğiştirme Yasası.....	102
İdeolojik Model Olarak Teknoloji (İzden Programa)	106
Kamera ve Sergi.....	110
Sergi-dekor	110
Figüranlar	113
Teypten Sonra Sanat	115
Rewind/play/fast forward	115
Bakış Açılarında Demokratikleşmeye Doğru	117

BİR FORMLAR POLİTİKASINA DOĞRU

Ortak Meskenler: İlişkisel Bir Estetiğin Olası Birkaç Uzantısı Üzerine Notlar	123
Görsel Sistemler.....	123
İmge Bir An'dır	124
Sanatçıların Gösterdiği	124
Bireysel Öznelliğin Sınırları.....	125

Öznellikarasılığın Mühendisliği	126
Etkisiz Bir Sanat mı?	126
Formların Politik Oluş'u	128
Deneyimlerin İtibarının İade Edilmesi	130
İlişkisel Estetik ve İnşa Edilmiş Konumlar	131
Estetik Paradigma (Félix Guattari ve Sanat).....	132
Yöneltilmiş ve Üretilmiş Öznellik	135
Öznelliği Yurtsuzlaştırmak.....	135
Öznelliğin Statüsü ve İşleyişi	137
Öznelleştirme Birimleri	141
Estetik Paradigma	146
Bilimci Paradigmanın Eleştirisi.....	146
Nakarat, Semptom ve Yapıt	148
Kısmi Nesne Olarak Sanat Yapıtı	151
Sanatsal-Ekosofik Bir Praxis İçin.....	154
Güncel Sanatta Davranışlar Ekonomisi	156

SÖZLÜKÇE

Akademizm	161
Davranış	161
Estetik.....	162
Eleştirel Materyalizm.....	162
Figüranlar Toplumu	162
Form	163
Gösterge Gezgini (Sémionaute)	164
İçerik.....	164
İlişkisel (Sanat)	165
İlişkisel (Estetik)	165
İşlemsel Gerçekçilik	166

İmge.....	166
Jest.....	166
Modern.....	166
Ready-made.....	167
Reklam Bandı.....	167
Sanat.....	168
Sanat('ın sonu).....	168
Sanatçı.....	169
Tarz.....	169
Ortak Varolmanın Kıstası.....	169
Yapaylık.....	170
Yerleşmek.....	170

ÖNSÖZ

Doksanlı yılların sanatını çevreleyen yanlış anlamaların temelinde, kuramsal söylemdeki eksikliğin dışında ne olabilir? Eleştirmenlerin ve düşünürlerin büyük çoğunluğu, çağdaş uygulamalarla fazla içli dışlı olmaktan tiksiniyorlar; dolayısıyla bunlar temelde okunamaz olarak kalıyor, çünkü önceki kuşaklar tarafından askıya alınmış ya da çözülmüş sorunlardan yola çıkıp analizler yaparak bunların orijinalliklerini ve akla yatkınlıklarını algılamak mümkün değil. Bazı soruların artık sorulmadığı yolundaki son derece acı verici olguyu kabullenmek ve bunun uzantısı olarak bugün sanatçıların kendi kendilerine sordukları soruları saptamak gerekiyor: Çağdaş sanatın ortaya sürdüğü kozların, toplumla, tarihle, kültürle olan ilişkileri nelerdir? Eleştirmenin ilk görevi, belli bir dönemde ortaya çıkan sorunlardan oluşan karmaşık oyunu tekrar kurmak ve bunlara verilen çeşitli yanıtları incelemektir. Düne ait kaygıların dökümünü yapmakla yetindiğimiz çok olur, sonuç olarak yanıtsız kalırız ve hayal kırıklığımız iyice derinleşir. Ne var ki bu yeni yaklaşımlarla ilgili ilk sorgulama, doğal olarak yapıtların maddi formlarıyla ilgilidir. İster *süreçsel* ister davranışsal olsunlar, geleneksel kıstaslara göre her koşulda 'göze çarpan', ele avuca

İlişkisel Estetik

sığacak cinsten olmadığı açıkça görülen bu ürünlerin şifresini, altmışlı yılların sanat tarihinin ardına sığınmaktan vazgeçerek nasıl çözmeli?

Bu etkinliklere birkaç örnek verelim: Rirkrit Tiravanija, bir koleksiyoncunun evinde bir akşam yemeği düzenliyor ve koleksiyoncuya bir Tayland çorbası yapmak için gereken malzemeyi bırakıyor. Philippe Parreno, insanları bir Mayıs günü, bir fabrikadaki montaj bandında en sevdikleri hobilerle uğraşmaya davet ediyor. Vanessa Beecroft, ziyaretçinin ancak kapı aralığından göz ucuyla görebildiği yirmi kadar kadını bir örnek yapıyor, kafalarına da birer pembe peruk takıyor. Maurizio Cattelan, fareleri 'Bel paese' peyniriyle besliyor ve seri halde üretilmiş yapıtlar gibi satıyor, ya da yeni çalınmış kasaları sergiliyor. Jes Brinch ve Henrik Plenge Jacobsen Kopenhag'daki bir meydana ters dönmüş bir otobüs koyuyorlar ve bu zincirleme bir tepkiyle kentte isyana neden oluyor. Christine Hill, bir süpermarkete kasiyer olarak giriyor, bir galeride bir haftalığına bir jimnastik atölyesi kuruyor. Carsten Höller insan beyninin aşk durumunda salgıladığı moleküllerin kimyasal formülünü yeniden yaratıyor, plastikten şişme bir yelkenli yapıyor, ya da başka türlü şakımayı öğretmek amacıyla ispinoz yetiştiriyor. Noritoshi Hirakawa, sergisinde yer almayı kabul edecek bir genç kız bulmak amacıyla günlük bir gazeteye ilan veriyor. Pierre Huyghe, bir casting seansı için insanları davet ediyor, halkın seyrebileceği şekilde bir televizyon kuruyor, harıl

Önsöz

harıl çalışan işçilerin fotoğrafını, şantiyelerinin birkaç metre ötesinde sergiliyor... Bu listeyi tamamlayacak daha pek çok isim ve iş var: Her ne olursa olsun, sanatın satranç tahtasında oynanan en hızlı parti, karşılıklı-eylem (interactives), biraradalık ve ilişkisellik kavramlarına bağlı olarak gelişiyor.

Günümüzde iletişim, insani temasları, toplumsal bağı farklı ürünlere parçalayan kontrol uzamlarının derinliklerine sürüklüyor. Sanatsal eylem ise, alçakgönüllü dallar yaratmaya, birtakım tıkanmış geçitleri açmaya, birbirinden uzak tutulan gerçeklik katmanlarını birbiriy-le temasa geçirmeye çalışıyor. Paralı geçişleri ve piknik alanlarıyla şu ünlü 'bilgi otoyolları', insan dünyasının bir noktasından diğerine gitmek isteyenler için biricik güzergâhlar olarak kendilerini dayatma tehlikesini taşıyorlar. Doğrusu, otoyol daha hızlı ve daha iyi yolculuk yapmayı sağlarken, bir yandan da kullanıcıları kilometrelerin ve yan ürünlerinin tüketicileri haline getirmek gibi bir kusura sahip. Elektronik medya araçlarının, eğlence parklarının, birarada bulunulabilen mekânların, toplumsallaşmaya elverişli formatların hızla çoğalması karşısında ne yapacağımızı bilemez oluyoruz; tıpkı her yerine peynir parçaları serpiştirilmiş kafesinde hiç değişmeyen bir güzergâha mahkûm edilmiş laboratuvar faresi gibi. Figüranlar toplumunun ideal öznesi de böylece, zaman ve uzay tüketicisi durumuna indirgenmiş oluyor.

İlişkisel Estetik

Çünkü, ticari hale gelemeyenin kaderi yok olup gitmektir. İnsanlararası ilişkiler kısa süre sonra, bu ticari alanların dışında kalmayı başaramaz hale gelecek: Bir anda kendimizi gerektiği şekilde fiyat biçilmiş bir içkinin başında tartışırken buluverdik işte, çağdaş insan ilişkilerinin simgesel biçimidir bu. Paylaşılan bir sıcaklık, iki kişilik bir huzur mu arıyorsunuz? Kahvemizin tadına bakın öyleyse... Kısacası, hiçbir şey, genel şeyleşmeden gündelik ilişkiler alanı kadar etkilenmiyor. Birtakım ticari nesnelere simgelediği ya da yerini tuttuğu, logolarla işaretlenen insanlararası ilişki, önceden tahmin edilebilir olanın hükümdarlığından yakasını kurtarmak istiyorsa gizli ve yasak ya da uç formlara bürünmek zorunda: Toplumsal bağ, standart bir yapay fenomen haline gelmiştir. Emegın bölünmesi, ultrauzmanlaşma, makineleşme ve verimlilik ilkesi tarafından düzenlenen bir dünyada, yönetenler açısından insan ilişkilerinin özel olarak düşünülmüş kanallara doğru yönelmesi ve kontrol edilebilir, yinelenebilir, basit birkaç ilkeye göre hayata geçmesi önemlidir. İlişkisel kanalları etkileyen en üst düzeydeki 'ayrılık', Guy Debord'un tarif ettiği 'Gösteri Toplumu'na doğru dönüşümün son evresini oluşturur. İnsan ilişkilerinin artık 'doğrudan yaşanmadığı', ama yerlerini 'heyecan verici' temsillerine bırakarak uzaklaştığı bir toplum. Günümüz sanatının en yakıcı sorunsalı da burada yuvalanmıştır: Geleneksel olarak dünyayla olan bağların 'temsillerinin' payına düşen, uygulamaya dayalı bir alanda -sanat tarihi- söz konusu bağları üretmek hâlâ mümkün mü-

Önsöz

dür? Sanat dünyasını, sadece günlük hayatta somut olarak 'gerçekleştirilmesi' gerekenlerin örneklerinin bulunduğu bir depo olarak gören Debord'un düşündüğünün tersine, sanatsal uygulama bugün zengin bir toplumsal deneyleme alanı olarak, bir ölçüde davranışların tekbiçimleştirilmesinden korunmuş bir uzam olarak kendini gösterir. Burada ele alınacak yapıtlar da yine yakınlaşma (proximité) ütopyaları çizerler.

Bu yazıyı izleyen metinler birtakım dergilerde, özellikle *Documents sur l'art*'da, ya da sergi kataloglarında* yayınlanmış ve burada geniş ölçekte tekrar elden geçirilmiş, hatta tekrar şekillendirilmiştir. Bazıları ise daha önce hiçbir yerde çıkmadı. Öte yandan, bu denemeler derlemesini, sorunlu bir kavram ortaya çıktığı anda okurun başvurabileceği bir sözlük tamamlamaktadır. Yapıtın daha kolay anlaşılması için, okura şimdiden 'Sanat' sözcüğünün tanımına dikkat etmesini öneririz.

* "Le paradigme esthétique (Felix Guattari et l'art)" *Chimères* dergisi tarafından yayınlandı, 1993; "Relation écran" 3. Lyon Çağdaş Sanat Bienali'nin katalogunda yayınlandı, 1995.)